

Konsten att synliggöra litteratur

**Förslag till hur Region Gävleborg kan stärka litteraturen som
konstform**

Annette Johansson
AnnJo Konsulteri AB
Februari, 2018

Innehåll

1. Inledning	3
1.1 Syfte.....	3
1.2 Genomförande	3
2. Det regionala kulturuppdraget	3
2.1 Kultursamverkansmodellen.....	3
2.2 Det regionala litteraturuppdraget	4
2.2.1 Ekonomiska förutsättningar.....	4
3. Kulturutveckling Region Gävleborg	4
3.1 Organisation och verksamhet.....	4
3.2 Stöd till kulturlivet i Gävleborg.....	5
3.2.1 Stöd till litteraturen som konstform	6
3.2.2 Regionala stipendier och kulturpriser.....	7
4. Kartläggning av litteraturen som konstform i Gävleborg	8
4.1 Enkätundersökning.....	8
4.1.1 De litterärt verksamma	8
4.1.2 Förlag	13
4.1.3 Litterära sällskap	13
4.1.4 Folkhögskolor.....	14
4.1.5 Offentligt finansierade bibliotek.....	14
4.2 Samtal.....	15
4.2.1 Litteraturbegreppet	15
4.2.2 Det litterära Gävleborg och dess aktörer.....	15
4.2.3 Möjligheter och förväntningar.....	16
5. Litteraturen som konstform – en nationell exposé	17
5.1 Regionalt litteraturfrämjande arbete i praktiken	17
5.1.1 Region Halland	17
5.1.2 Region Uppsala	18
5.1.3 Region Västerbotten	19
5.1.4 Region Norrbotten	19
5.1.5 Region Jämtland Härjedalen, Landstinget Västernorrland och Region Skåne	19
6. Sammanfattande reflektion	19
7. Insatser för att stärka litteraturen som konstform i Gävleborg	20
7.1 Det regionala uppdraget och resurserna.....	20
7.2 Den regionala inriktningen	21
8. Referenser	22

Sammanfattning

År 2015 utvidgades kultursamverkansmodellen och omfattar nu även läs- och litteraturfrämjande verksamhet. Region Gävleborg behöver undersöka hur litteraturen som konstform ska integreras i det regionala kulturuppdraget.

Det finns ett brett spektra av litterärt verksamma i regionen. Framför allt enskilda utövare och kulturella och kreativa näringar som författare av skön- och facklitteratur, poeter, översättare, illustratörer, serieskapare, dramatiker, lektörer, estradpoeter, skribenter, förlag, bokhandlare, litterära sällskap, studieförbund och föreningar. Arbetarlitteraturen har starka rötter i regionen. Offentligt finansierade verksamheter med litteraturuppdrag är kommunernas folkbibliotek och Litteraturhuset Trampolin i Sandviken. Sociala medier ökar möjligheten till kontakt mellan litterärt verksamma och läsare, men de fysiska arenorna för möten är få. Bollnäs folkhögskola och PRO:s folkhögskola i Gysinge erbjuder utbildning i litterär gestaltning. Det finns ingen högskoleutbildning inom litteratur eller regionala kulturinstitution inom konstområdet. Men, konsten är stark och det finns ett stort engagemang hos invånarna för de lokala författarna och författarskapen

Det saknas regionala strategier och infrastrukturer inom litteraturområdet. Det som sker, sker ofta på initiativ av privata, enskilda aktörer. Här skulle det regionala litteraturuppdraget kunna bidra till att samordna, synliggöra och stödja aktörer, processer och infrastrukturer inom konstområdet.

Folkbibliotek, studieförbund och lokala bokhandlare bjuder in till samtal, men inte i den omfattning som litterärt verksamma personer önskar. Dessutom saknar verksamheterna ekonomiska resurser att driva litterära arenor. Folkbiblioteken erbjuder litteraturaktiviteter för barn, medan vuxna och ungdomar inte får tillgång till insatser i samma utsträckning. Folkbiblioteken har svårt att nå unga invånare och det finns behov av fler och andra aktörer i det arbetet. Litterär verksamhet på olika språk inklusive minoritetsspråkens litteratur behöver stärkas för att motsvara invånarnas många språkkunskaper.

Litteratur är ett nytt konstområde för Region Gävleborg och de regionala insatserna bör syfta till att samordna, samverka, synliggöra och stödja litteraturen som konstform. Därför behöver Region Gävleborg utveckla strategier och infrastrukturer för dialog och samverkan med kommuner, litterära aktörer inom civilsamhället och kulturella och kreativa näringar inom litteraturområdet. Avdelningen Kulturutveckling behöver även skapa ett utrymme för litteraturområdet internt inom organisationen och inkludera litteratur som konstform i den pågående översynen av regionala bidrag och verksamhetsstöd.

Utredningen föreslår att Region Gävleborg inrättar en konsulenttjänst med ett övergripande ansvar för litteraturen som konstform och för de regionala insatserna inom området. Tjänsten fokuserar på insatser riktade mot unga vuxna och vuxna. Vidare föreslår utredningen att Litteraturhuset Trampolin tilldelas ett regionalt uppdrag för litteraturen som konstform med fokus på barn och ungdomar.

Region Gävleborg behöver utforma koncept för regionala litterära arenor (mobila och/eller fasta) som skapar möten mellan invånarna och de litterärt verksamma. Olika faser i den litterära skapandeprocessen kan synliggöras i "litteraturlabb" med stöd av professionella handledare. Vidare bör möjligheterna för en litterär residensverksamhet undersökas. Det kan vara ett tillfälle att lyfta arbetarlitteraturen, en genre med rötter i regionens litterära arv.

Det regionala ekonomiska projektstödet bör i högre grad tillgängliggöras för litterärt verksamma och insatserna bör omfatta stöd under olika faser av skapandeprocessen. Litterärt verksamma och andra kulturutövare kan synliggöras i en digital kulturskaparportal, i samverkan med övriga konst- och kulturområden inom avdelningens uppdrag. De nationella minoritetsspråkens litteratur samt litteratur på invånarnas olika språk behöver inkluderas i det regionala kulturuppdraget och i avdelningens stöd och insatser inom litteraturområdet.

Kontaktytorna mellan unga invånare och litteraturområdet behöver utforskas. Det är möjligt i samverkan med föreningar, organisationer, kommunala verksamheter och andra aktörer. Konstöverskridande insatser som att skriva manus, låttexter samt att utse regionens bästa poet, manusförfattare, låtskrivare m.m. kan vara en väg. Att erbjuda mentorsstöd för unga skrivare i samarbete med etablerade författare kan vara en annan.

1. Inledning

Sedan 2015 är kultursamverkansmodellen utvidgad och omfattar nu även läs- och litteraturfrämjande verksamhet. Region Gävleborg behöver undersöka hur konstområdet ska förhållas till det regionala kulturuppdraget och genomför därför en utredning av litteraturen som konstform. Syftet är att klargöra hur litteraturområdet kan ta plats i samverkan med olika aktörer och hur ansvar och roller kan fördelas. Det behöver även skapas ett utrymme internt inom Region Gävleborg för det utvidgade regionala kulturuppdraget.

Utredningen ska fungera som ett underlag till den nya kulturplanen för Region Gävleborg. Den omfattar en kartläggning av litterärt verksamma aktörer inom Gävleborg och redovisar exempel från hur andra regioner valt att arbeta med konstområdet litteratur, som en del av det regionala kulturuppdraget.

1.1 Syfte

Enligt den regionala biblioteksplanen ska Kulturutveckling Region Gävleborg genomföra en utredning av hur arbetet med litteratur för barn och vuxna som konstform kan vidareutvecklas. Syftet är att föreslå en riktning för hur Region Gävleborg, utifrån det regionala uppdraget, kan stärka litteraturen som konstform i regionen. En central fråga är hur det regionala kulturuppdraget kan tolkas, för att uppfattas som relevant för de litterärt verksamma i regionen. Utredningen ska ge förslag till hur konstområdet kan integreras i Regions Gävleborgs nuvarande organisation och verksamhet.

1.2 Genomförande

Utredningen har genomförts under perioden september- december 2017 av en extern konsult, Annette Johansson, AnnJo Konsulteri AB. Det utvidgade regionala kulturuppdraget omfattar läs- och litteraturfrämjande verksamhet, men utredningen fokuserar enbart på litteraturen som konstform. Den regionala biblioteksplanen anger barn och vuxna som målgrupp för utredningen. Utredaren har valt att även inkludera ungdomar och unga vuxna.

Enkätundersökningar har riktats till litterärt verksamma personer, till offentligt finansierade bibliotek, till folkhögskolor och förlag samt till litterära sällskap inom regionen. Två samtal om litteraturen som konstform har genomförts med representanter för förlag, bokhandlare, studieförbund, föreningar och folkbibliotek. Utredaren har även samtalat med representanter för fristadsverksamheterna i Gävle kommun och Sandvikens kommun.

I utredningen tillämpas en bred definition av litteraturen som konstform. Den omfattar såväl upphovspersonens litterära avsikter som mottagarens litterära upplevelser. Definitionen låter sig heller inte begränsas av verkets format eller tillkomstprocess. Argumentet för en bred hållning är att konstområdet är nytt i det regionala kulturuppdraget och att det därför är angeläget att inkludera många aspekter, inte avgränsa till vissa.

I utredningen används genomgående begreppet *region* som en generell benämning för län och regioner. För specifika verksamheter används verksamheternas namn t.ex. Region Gävleborg, Kulturutveckling Region Gävleborg, Länsbibliotek Uppsala, Region Skåne o.s.v.

2. Det regionala kulturuppdraget

2.1 Kultursamverkansmodellen

Kultursamverkansmodellen infördes 2011 efter ett förslag i *Kulturutredningen (SOU 2009:16)*. Det statliga regionala kulturstödet fördelas av Kulturrådet. Syftet med samverkansmodellen är att öka utrymmet för regionala prioriteringar av insatser. Det är möjligt då resurserna fördelas i samråd med kommuner, det professionella kulturlivet och civilsamhället inom respektive region och med stöd av regionala kulturplaner.

Kultursamverkansmodellen omfattar sju områden:

- professionell teater-, dans- och musikverksamhet
- regional museiverksamhet
- regional biblioteksverksamhet, läs- och litteraturfrämjande verksamhet
- konst- och kulturfrämjande verksamhet
- regional enskild arkivverksamhet
- filmkulturell verksamhet
- hemslöjdsfrämjande verksamhet

2.2 Det regionala litteraturuppdraget

Litteraturutredningen, *Läsandets kultur (SOU 2012:65)*, föreslog en utökning av det regionala uppdraget inom kultursamverkansmodellen med konstområdet litteratur. Vägledande för arbetet är utredningens mål att alla i Sverige, oavsett bakgrund och förutsättningar, ska ges möjlighet att utveckla en god läsförmåga och ha tillgång till litteratur av hög kvalitet.

I Kulturrådets sammanställning av konst- och kulturområden hamnar litteratur och läsning tillsammans med den regionala biblioteksverksamheten. Det kan vara riktigt på ett sätt. Enligt *Bibliotekslag (SFS 2013:801)* ska de regionala biblioteksverksamheterna främja samarbete, verksamhetsutveckling och kvalitet när det gäller folkbiblioteken inom regionen. Folkbibliotek ingår i infrastrukturer som tillgängliggör litteratur för invånarna. Det nationella mediasamarbetet gör det möjligt för enskilda invånare att låna medier från offentligt finansierat bibliotek i hela landet, oavsett vilken kommun personen bor eller verkar i. Folkbiblioteken har även till uppgift att synliggöra och tillgängliggöra titlar som fått statligt utgivningsstöd, litteraturstöd. Det finns dessutom en lång tradition av läsfrämjande verksamhet inom folkbiblioteken.

Men, läsning är en sak, litteratur delvis en annan, vilket Kulturrådet beskriver i definitionerna av läsfrämjande respektive litteraturfrämjande verksamhet:

- **Läsfrämjande** innebär att arbeta för att få fler personer att ta del av litteratur, samt för de som redan tar del av litteratur att öka bredden och mängden av den litteratur de tar del av. Med andra ord ta bort hinder för läsning, bredda en repertoar och stärka läsarens självförtroende och läsidentitet.
- **Litteraturfrämjande** innebär att synliggöra litteratur och litterära upphovspersoner, exempelvis via författarsamtal, uppläsningar eller workshops. Det kan också innebära informationsspridning som stärker och gynnar litteraturen som konstform, till exempel genom att stödja och förbättra förutsättningar för bokutgivning och verksamma litterära upphovspersoner.

Att främja litteratur som konstform fordrar fler och andra insatser än vad som ingår i uppdragen för folkbibliotek och regionala biblioteksverksamheter. Det är fortsatt viktigt att underhålla infrastrukturer som förmedlar litterära verk. Samtidigt finns behov av infrastrukturer och insatser med utgångspunkt i premisserna för det litterära konstområdet. Det kan vara stöd till litterärt verksamma eller offentliga arenor med plats för olika litterära uttryck och innehåll. Det är frågor som tidigare saknat en mottagare inom det offentliga kulturlivet och istället varit hänvisade till enskilda aktörer. Det regionala litteraturuppdraget kan bidra till att samordna, synliggöra och stödja aktörer, processer och infrastrukturer inom konstområdet.

2.2.1 Ekonomiska förutsättningar

I budgetpropositionen för 2018 föreslår regeringen ett utökat anslag till kultursamverkansmodellen med 25 mkr fr.o.m. 2018. Stödet avser ett nationellt digitalt kompetenslyft via biblioteken, en insats som ska samordnas mellan Kungliga biblioteket och de regionala biblioteksverksamheterna. Regeringen föreslår ytterligare 25 mkr per år till kultursamverkansmodellen under 2018–2020, för att stärka biblioteksverksamhet i hela landet.

Kulturrådets stöd till det litteratur- och läsfrämjande området har hittills haft en övervikt mot läsfrämjande¹. Det gäller även myndighetens stöd till folkbibliotekens enskilda insatser. Kulturrådets stöd till nationella läsfrämjande insatser och till folkbibliotek för olika läsinsatser fortsätter, men myndigheten öppnar upp för mer stöd till litteraturfrämjande insatser med god regional förankring. Två exempel på sådant stöd är Länsbibliotek Uppsalas arbete med följeforskare inom litteraturområdet (se avsnitt 5.1.2) och Litteraturcentrums verksamhet i Region Norrbotten (se avsnitt 5.1.4).

3. Kulturutveckling Region Gävleborg

3.1 Organisation och verksamhet

Inom avdelningen Kulturutveckling Region Gävleborg arbetar 28 personer. Vissa tjänster har övergripande funktioner, som två chefstjänster, en assistent, en administratör, en verksamhetsutvecklare och en kulturstrateg. Drygt 20 medarbetare har specifika uppdrag inom ett konst- eller kulturområde, enligt nedanstående fördelning:

¹ Anförande av Lotta Brilioth Biörnstad och Andreas Åberg, Kulturrådet, under konferensen Att arbeta med litteraturområdet i samverkansmodellen, 4-5 oktober, 2017, Malmö

Konst- eller kulturområde	Antal medarbetare
Världsbild och kultur	1 verksamhetsutvecklare
Film	2 filmkonsulenter
Dans	1 danskonsulent
Konst	1 konstkonsulent 1 konsthandläggare 1 konstprojektledare 1 konstsamordnare
Musik	2 handläggare 1 producent för kammarmusik och jazz 1 producent för barn och ungdom (musik i skolan) 1 producent för barn och ungdom (skolkonserter) 1 producent för nutida konstmusik 1 producent för folk & världsmusik
Hemslöjd	1 hemslöjds konsulent
Crossmedia	1 crossmedia konsulent
Regional biblioteksverksamhet	1 bibliotekskonsulent för projekt 1 bibliotekskonsulent för barn och ungdom 1 bibliotekskonsulent för IT och medieutveckling 1 biblioteksassistent (50 %)

Kulturutveckling Region Gävleborg utvecklar, producerar och administrerar insatser i hela regionen inom områdena film, dans, konst, musik, hemslöjd, världsarb, bibliotek och crossmedia. Region Gävleborg var för övrigt först i landet med att inrätta en regional konsulenttjänst inom crossmedia, som arbetar med berättande oavsett konstform.

Avdelningens verksamhet ska angå invånarna och strävar efter aktiva samspel med kommuner, civilsamhälle och andra aktörer. Ett mål är att stärka samspelet mellan olika konst- och kulturområden genom att stimulera gränsöverskridande insatser. Avdelningens arbete är förankrat i de nationella kulturpolitiska målen, i Region Gävleborgs övergripande mål samt i den regionala kulturplanen *Ett kulturliv som ger livskraft och skapar sammanhang. Kulturplan för Gävleborg 2016 – 2018*.

De regionala insatserna inom kulturområdet syftar till att stärka folkbildning och folkrörelse, främja folkhälsa, innovation och hållbar utveckling samt att öka regionens attraktivitet. Sju områden har identifierats som viktiga för utvecklingen av kulturlivet i Gävleborg:

- Mångfald av berättelser
- Kultur för integration
- Digitaliseringens möjligheter & utmaningar
- Kultur, hälsa & livskvalitet
- Att överbrygga geografiska avstånd
- Kulturella & kreativa näringar
- Läsförbättring

Den regionala biblioteksverksamheten är dessutom förankrad i *Biblioteksplan för Region Gävleborg 2016-07-01 till 2019-12-31*. Målområdena för perioden är stöd till folkbibliotek, läsförbättring, digital delaktighet, litteratur, demokrati och språkutveckling. Inom målområdet litteratur anges två insatser: utredningen av litteraturen som konstform för barn och vuxna samt att prioritera litteratur för små barn.

Det regionala kultur- och biblioteksuppdraget förändras löpande. Just nu formuleras en ny regional kulturplan för perioden 2019-2021. Den ska vara klar senast den 1 november 2018. Kungliga biblioteket ska lämna förslag till en nationell biblioteksstrategi, där en del ska belysa bibliotekens roll för att främja litteraturens ställning. En delredovisning presenteras i maj 2018 och slutredovisningen ska vara klar den 1 mars 2019.

3.2 Stöd till kulturlivet i Gävleborg

Region Gävleborg fördelar ekonomiskt stöd i form av bidrag, stipendier och verksamhetsstöd. Vissa medel ingår i kultursamverkansmodellen, andra är regionalt utformade och finansierade. Medarbetarna inom Kulturutveckling Region Gävleborg är en regionalt anpassad resurs för det regionala kulturlivet. Ovanstående beskrivning av avdelningens organisation visar att det saknas personella resurser för litteraturen som konstform.

Det regionala ekonomiska kulturstödet fördelas enligt tre principer:

1. Verksamhetsbidrag för varaktiga regionala uppdrag.
2. Verksamhetsbidrag till tidsbegränsade regionala uppdrag.
3. Utvecklingsbidrag till enskilda projekt.

Verksamhetsbidrag för varaktiga regionala uppdrag konkretiseras i uppdragsöverenskommelser förankrade i den regionala kulturplanen. Överenskommelserna utvärderas och förnyas varje år. Tidsbegränsade regionala uppdrag omfattar projekt i 1-3 år. Under planperioden kan initiativ till sådana uppdrag komma både från en enskild verksamhet eller som en förfrågan från Region Gävleborg. Stöd till utvecklingsprojekt kan omfatta en punktinsats inom den regionala kulturpolitiken.

De institutioner som erhåller varaktiga regionala verksamhetsbidrag är:

- Arkiv Gävleborg
- Folkteatern i Gävleborg
- Gävle Symfoniorkester
- Hälsinglands Museum
- Läns museet Gävleborg
- Riksteatern Gävleborg.

Regionala kulturinstitutioner kan även söka utvecklingsstöd hos Kulturrådet, för strategiska initiativ av nationellt intresse.

Utöver de varaktiga regionala uppdragen ger Region Gävleborg tillfälligt stöd till aktörer inom olika konst- och kulturområden. Region Gävleborg driver tre folkhögskolor i egen regi: Bollnäs folkhögskola, Forsa folkhögskola och Västerbergs folkhögskola. Utbildningar inom konst, slöjd, textil, musik, film och skrivande är ett sätt för Region Gävleborg att stödja det regionala kulturlivet.

Sedan 2009 driver Region Gävleborg frågor som kan stärka kulturella och kreativa näringar. Prioriterade insatser har varit att skapa regionala mötesplatser mellan professionella kulturskapare, offentlig sektor, näringsliv, akademi och civilsamhälle samt att utveckla alternativa stödformer för kultur t.ex. crowdfunding genom crowdculture.

3.2.1 Stöd till litteraturen som konstform

Region Gävleborg har på olika sätt bidragit till litteratur och läsning. Det regionala stödet har främst kanaliserats via den regionala biblioteksverksamheten. Exempel på insatser är en Mediejukebox, placerad vid Tönnebro rastplats och inköp av översättningspennor som stöd för att läsa sagoböcker på olika språk. Under en period anställdes en person för att skriva en pjäs och en konstnär har haft i uppdrag att gestalta texter i samband med renovering av Region Gävleborgs lokaler. Litteraturhuset Trampolin tillkom på initiativ av den regionala biblioteksverksamheten. Uppdraget är att stärka barns och ungas läs- och språkutveckling genom estetiska uttrycksformer med fokus på berättande. Idag är verksamheten en del av Sandvikens Kulturcentrum och Sandviken kommun har tilldelats ett treårigt projektstöd t.o.m. 2019 av Region Gävleborg.

Under 1990-talet genomfördes flera kartläggningar av berättare och författare i Gävleborg,. Det resulterade i ett par fysiska antologier:

- 110 berättare. En inventering av muntliga berättare i regionen. Genomförd under 1990-talet och uppdaterad en gång.
- Författarporträtt. Tio foldrar för utdelning på folkbiblioteken, 1996.
- Hälsinge Gästrikellitteraturen – om litteraturen från landskapen. En antologi med författarporträtt och texter av författare från Gästrikland och Hälsingland. Utgiven 1996.
- Litteratur om Gästrikland och Hälsingland, i tre band. Innehåller referenser till "allt" som är skrivet om landskapen. Utgivningsår(troligtvis) 1998.

Idag erbjuder Region Gävleborg återkommande insatser riktade mot yngre barn. Vissa genomförs i intern samverkan mellan olika konst- och kulturområden inom avdelningen Kulturutveckling. Ett par exempel på sådana insatser är:

- Läs en film. Paket med film och bok för förskola och skolans alla åldrar.
- Se en bok. Utställningar med bilderböcker som förlaga. Turnéerar runt i regionen eller placeras på familjecentraler eller liknade. I samband med utställningarna arrangeras föreläsningar för vuxna. En handledning till pedagogerna är under arbete.
- Dansa en bok. Dansryggsäcker utifrån bilderboken "Knacka på" av Anna-Clara Tidholm.

- Barnens första bok. Samverkan mellan den regionala biblioteksverksamheten, folkbiblioteken och BVC. Boken "Knacka på" delas ut till alla nyfödda i hela regionen. Region Gävleborg köper in ca 1 000 ex per år. Böckerna förmedlas i samarbete med BVC och folkbiblioteken.

Andra insatser för barn genomförs tillsammans med externa aktörer. Ett exempel är det pilotprojekt Region Gävleborg bedrev hösten 2015 i samarbete med Riksteatern Gävleborg och Litteraturhuset Trampolin. Projekt kombinerade bokläsning och teater och de som deltog var förskolebarn i åldrarna 4-5 år och pedagoger i Hofors kommun.

Ett fåtal regionala litteraturinsatser har omfattat ungdomar eller vuxna. För den vuxna allmänheten arrangerades ett Bokspa vid ett tillfälle i Ovanåker, med författare och bloggare. För ca tio år sedan publicerades en litterär följetong i Utkiken, en numera nedlagd taltidning för personer med funktionsvariationer. För ungdomar arrangerades ett skrivarläger för drygt tio år sedan.

Flest insatser har riktats mot folkbibliotekens medarbetare, vilket är i linje med det regionala biblioteksuppdraget:

- Läskonster. Metodutbildning för barnbibliotekspersonal, 2009.
- Skrivlust. Fortbildning för biblioteksmedarbetare i skrivande för unga. Har genomförts 2014 och 2016.
- Kompetensutveckling för medarbetare som skriver på inspirationssidor till läsning på webbplatsen Helgebiblioteken.se. Erbjuds löpande.
- Mimers träd. Nätverk (vilande) för biblioteksmedarbetare som arbetar med skönlitteratur för vuxna.
- Litterära salonger. Fortbildning för biblioteksmedarbetare i ny skönlitteratur, där även författare medverkat. Pågick under ett par år, avslutades för ca 8-10 år sedan.
- Litterära resor i regionen. Fortbildning för biblioteksmedarbetare som inkluderade möten med författare. Genomfördes två gånger under 1990-talet, i samband med utgivningen av antologin 110 berättare.

Den regionala biblioteksverksamheten medverkar i flera av de samverkande processerna inom HelGe-biblioteken, ett kommunövergripande samarbete mellan folkbiblioteken. Det omfattar gemensam drift och utveckling av bl.a. bibliotekskatalog, bibliotekskort och medietransporter. Invånarna kan låna och lämna medier på alla bibliotek som ingår i samarbetet. Den gemensamma webbplatsen Helgebiblioteken.se ger tillgång till ett stort utbud av läs- och litteraturtips.

3.2.2 Regionala stipendier och kulturpriser

Sedan 1965 delar Region Gävleborg årligen ut ett regionalt kulturpris och ett regionalt kulturstipendium. Därutöver finns ca 15 olika verksamhets- och projektstöd. Kulturpriset blir en föreslagen för, stipendier ansöker personer eller organisationer själva om. Den som tilldelas kulturpriset vinner ära och en skulptur av konstnären Diana Andersson. Den som erhåller ett stipendium får 25 tkr.

Totalt har 364 priser och stipendier fördelats sedan 1965. Av dessa har 68 tillfallit en författare, journalist, serietecknare, manusförfattare, bibliotekarie eller annan person med anknytning till litteraturområdet. Litterärt verksamma personer som tilldelats kulturstipendier är bl.a. Jens Ahlbom, Camilla Lagerqvist och Anna-Clara Tidholm.

Det regionala projektstödet var tills för tre år sedan enbart tillgängligt för aktörer inom film och konst. Sedan 2015 är det öppet för alla kulturformer inom avdelningen Kulturutvecklings uppdragsområde. På senare år har stöd beviljats till bl.a. Sättra litteraturfestival (Gävle bibliotek) och till bokcirkeln En svensk Läcklassiker (Sandvikens bibliotek).

Under 2017 inledde Region Gävleborg en översyn av regionala stipendier och bidrag. Anledningen är att det tydligare behöver framgå vem som kan söka vilka medel och för vad. De nya reglerna ska träda i kraft i anslutning till nästa kulturplan. Merparten av de nuvarande bidragen är reserverade för specifika konst- och kulturområden. Av ca tio bidrag är två reserverade för filmområdet, ett för regionala politiska ungdomsförbund, ett för studieförbundens regionala verksamhet, ett för ideella och idéburna organisationers regionala verksamheter inom folkbildning, ett för föreningar och organisationer för kulturinnehåll som är i linje med det regionala kulturuppdraget samt ett för studenter inom vissa program vid Högskolan i Gävle (Lärare, Omvårdnad, Folkhälsovetenskap).

Återstående bidrag avser stöd till kulturarrangemang och festivaler i Gävleborg, stöd till kulturverksamheter för projekt som bidrar till att förverkliga den regionala kulturpolitiken samt stöd till finansiering av kulturprojekt genom att kombinera offentliga bidrag med crowdfunding. I teorin har Region Gävleborg öppnat upp för litterärt verksamma att ansöka om regionalt ekonomiskt stöd, men i praktiken är få av bidragen tillgängliga för detta konstområde.

4. Kartläggning av litteraturen som konstform i Gävleborg

Kartläggningen bygger på synpunkter som framkommit i enkäter riktade till litterära aktörer inom Gävleborg och i samtal med företrädare för olika verksamheter. Resultatet visar på ett brett spektra av erfarenheter från enskilda personer, förlag, litterära sällskap, lokala bokhandlare, folkbibliotek, folkhögskolor, studieförbund och föreningar samt från fristadsverksamheterna i Gävle kommun och Sandvikens kommun.

4.1 Enkätundersökning

Webbenkäter skickades till litterärt verksamma personer med anknytning till Gävleborg samt till förlag och litterära sällskap i regionen. Folkhögskolor med verksamhet i Gävleborg och offentligt finansierade bibliotek i regionen har också bjudits in att lämna synpunkter. Enkäterna har skickats till den e-postadress som angetts för kontakt på verksamheternas respektive webbplatser. Enkäten har varit öppen mellan 30 oktober- 8 december, 2017. Skolbibliotek på grundskole- och gymnasienivå har lämnats utanför kartläggningen.

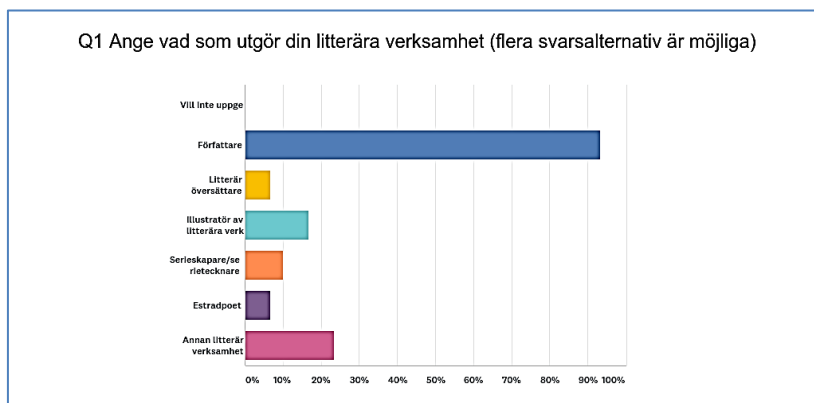
För att nå så många litterärt verksamma som möjligt har utredningen använt olika informationskällor. Sveriges författarförbund och Författarcentrum Norr har varit två. Författarförbundet lämnar inte ut några kontaktuppgifter, utan förmedlar enkäten direkt till sina medlemmar i regionen. Andra informationskällor var lokala inventeringar av litterärt verksamma personer och verksamheter, som folkbiblioteken sammanställt för sina respektive kommuner.

4.1.1 De litterärt verksamma

Enkäten har förmedlats i två omgångar. Först via Sveriges Författarförbund till organisationens medlemmar i Gävleborg. Sedan via utredaren, till de kontaktuppgifter som lämnats av Författarcentrum och i folkbibliotekens lokala inventeringar. Utskicket från författarförbundet omfattade 28 personer, utskicket från utredaren 53. Sannolikt har många tagit del av båda utskicken. Svarefrekvensen beräknas på utredarens utskick. Tre enkäter returnerades p.g.a. felaktiga e-postadresser. Kvarstår 50 utskick, varav 32 besvarades, vilket ger en svarsfrekvens på 64 %.

Den litterära verksamhetens innehåll

De flesta har uppgett författare som sin litterära verksamhet. En tredjedel har angett flera svarsalternativ där litterär illustratör och serieskapare varit den vanligaste kombinationen med författarskap. Utöver de fördefinierade svaren för litterär verksamhet anges bibliotekarie, lektor, skribent och fotograf (se bild Q1).

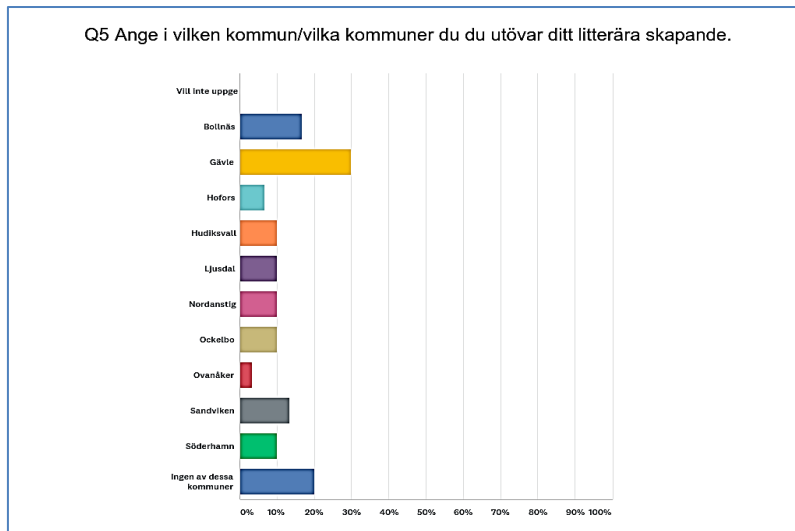

Ca 20 % är verksamma inom olika områden t.ex. skön- och facklitteratur, litteratur för barn och för vuxna, dramatik och skönlitteratur. Ca 78 % skriver fack- och skönlitteratur för vuxna och 31 % fack- och skönlitteratur för barn och unga. Många rör sig mellan olika genrer. Ett par exempel på genrer där flera personer är verksamma är deckare, psykologisk thriller, SF, poesi, dramatik, satir, sångtexter, serier och artiklar.

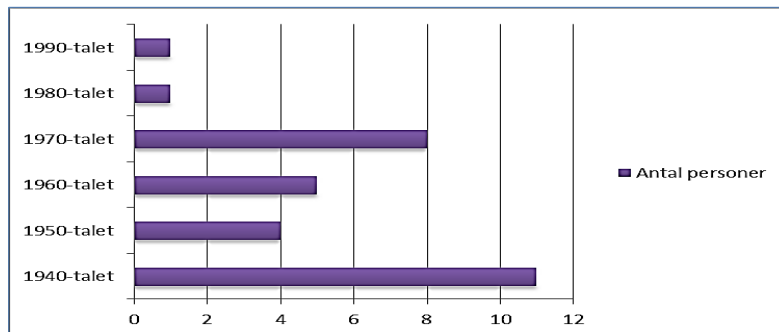
Samtliga är publicerade i tryckt eller digital form. En handfull har en utgivning på över 50 titlar. Lika många har gett ut 10-30 titlar. Flest personer, 15 stycken (ca 47 %), har gett ut max fem titlar. När det gäller språk skriver 77 % enbart på svenska och 24 % på svenska och engelska. En person skriver på svenska och spanska.

Kön, ålder och hemvist

55 % av de svarande är kvinnor och 45 % män. Flertalet bor inom Gävleborg på heltid. Sju personer (ca 22 %) bor inte i regionen. Två uppger att de har en bostad inom regionen, men att de även bor på annan ort. Av de som bor inom regionen bor de flesta i Gävle följt av Bollnäs och Sandviken, men det finns litterärt verksamma i samtliga kommuner. Vissa har uppgett flera kommuner som bas för sin litterära verksamhet (se bild Q5).

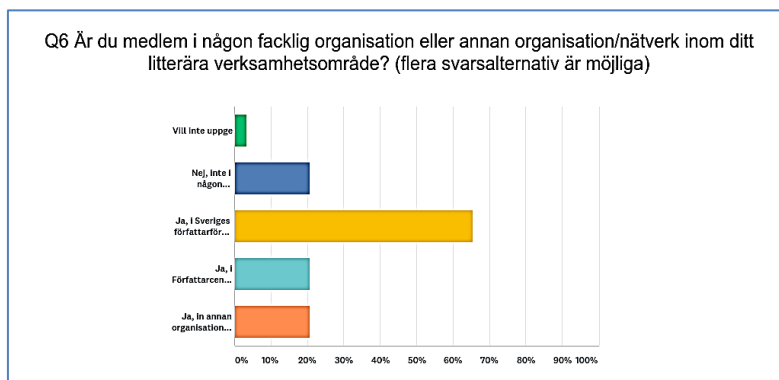

Det är en bred spridning av åldrar bland de litterärt verksamma. Den yngsta är född 1992, de äldsta 1941. Två personer har inte uppgett ålder. Fördelningen av antalet födda per decennium ser ut på följande sätt:

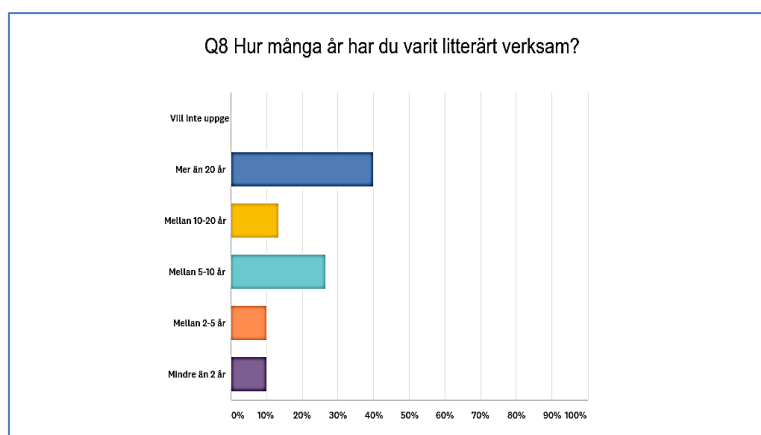

Flest verksamma är födda på 1940-talet och på 1970-talet. Årtionden som avviker är 1980-och 1990-talen. Beror det på att färre personer som är födda då är litterärt verksamma eller att yngre personer flyttat ifrån regionen? Eller beror det på att de inte ingått i de nätverk eller källor utredningen använt sig av för att få fram kontaktuppgifter?

Av de svarande är 65 % medlemmar i Sveriges författarförbund och 21 % i Författarcentrum. Vissa är med i båda, men 30 % är inte med i någon av organisationerna. Ca 21 % ingår inte någon facklig organisation eller annat nätverk över huvud taget. Exempel på nätverk som lämnats i enkätsvaren är DIK, SELTA (The Swedish-English Literary Translators' Association), Svenska Tecknare, Svenska Pen, författarnätverk i Torsåker, Föreningen Arbetarskrivare, Författargruppen BLÄCK, Communityteater-och konstcentrum FoajéX samt olika pressnätverk (se bild Q6).

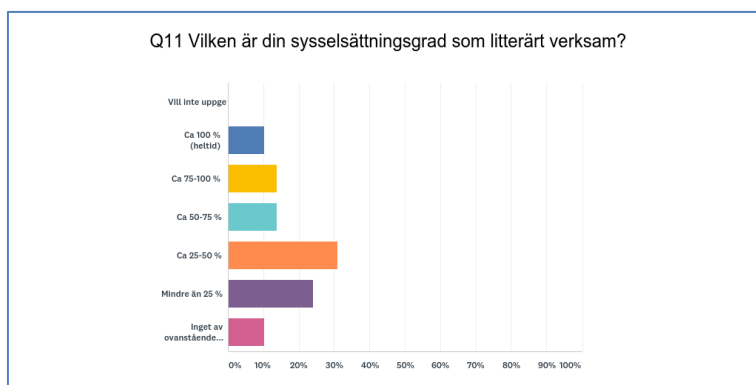
Hälften (53 %) har varit verksamma minst 10 år, 12 personer (40 %) i drygt 20 år och en i 52 år. Av de som varit verksamma kortast tid (1-5 år) är en född på 1980-talet och tre på 1970-talet. Två personer har inte svarat (se bild Q8).

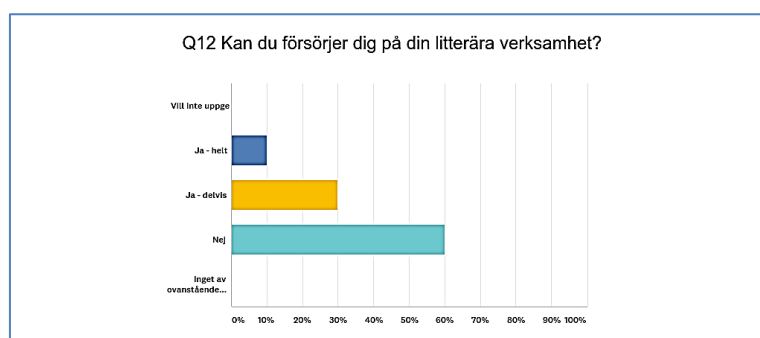
Utbildning, sysselsättning och ekonomiska förutsättningar

En fråga handlade om utbildning i litterär gestaltning. Två personer har avstått från att svara. Ca 29 % (9 personer) har sådan utbildning, varav fem har en högskoleutbildning. De lärosäten och utbildningar som anges är Luleå tekniska universitet (kreativt skrivande), Uppsala universitet (skapande svenska) och Lunds universitet (litterär gestaltning). Andra har gått på skrivarlinjer på folkhögskola eller studieförbund. En har gått på Serietecknarskola (KY-utbildning). Det finns ett visst samband mellan födelseår och utbildning. Fem utbildade personer är födda 1973-1992, två i början av 1960-talet och en på 1950-talet.

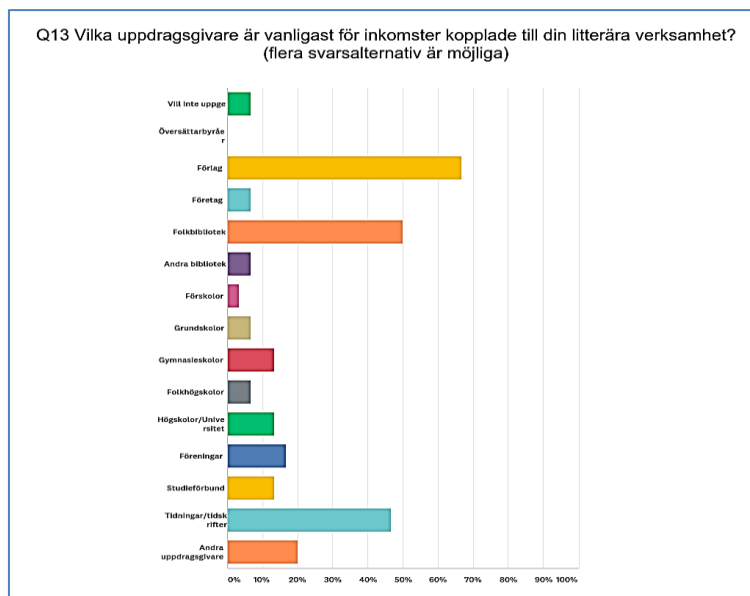
På frågan om sysselsättningsgrad svarade få att de ägnar sig åt sin litterära verksamhet på heltid. Det gör endast tre personer. Två är pensionärer, två skriver vid sidan av ett heltidsarbete och två växlar mellan litterär verksamhet och frilansande uppdrag. Tre personer har inte svarat på frågan (se bild Q11).

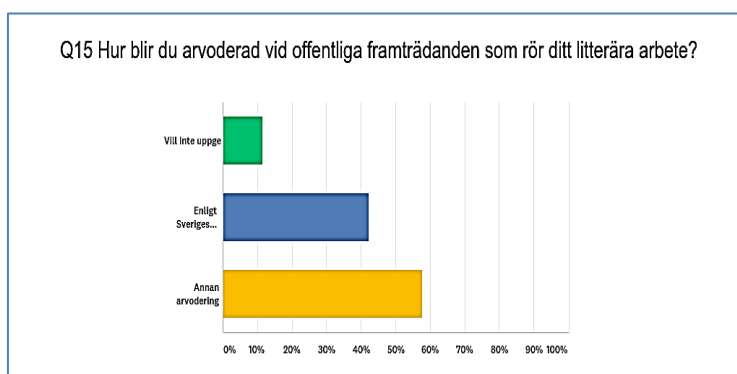
Följdfrågan var om personen kunde försörja sig på sin litterära verksamhet. Här svarar 40 % (12 personer) att de gör det helt eller delvis, medan 60 % (19 personer) inte gör det. En person förtydligar att det som gör det möjligt att leva på verksamheten är författarframträdanden och uppdrag att hålla skrivarkurser och skrivarutbildningar (se bild Q12).

De vanligaste uppdragsgivarna för litterärt verksamma i Gävleborg är förlag, folkbibliotek och tidskrifter. Andra uppdragsgivare, utöver de fördefinierade svaren, är lokalradion, muséer och konsthall, kommunala förvaltningar, fackliga organisationer och länsstyrelsen. Fyra personer har avstått från att svara på frågan (se bild Q13).

Olika avtal tillämpas för olika uppdrag t.ex. förlagsavtal, utställningsavtal, standardavtal för pjäser. Vissa förhandlar fram egna avtal. När det gäller arvodering vid offentliga framträdanden anger 42 % att de oftast ersätts enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer. Nio personer har avstått från att svara på frågan (se bild Q15).

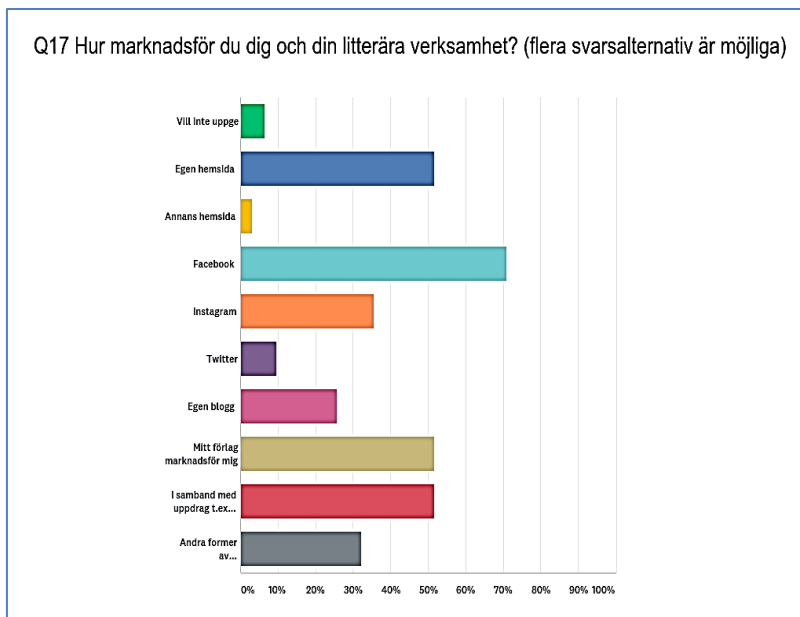

Även om många ersätts enligt författarförbundets rekommendationer finns lokala variationer. Någon medverkar gratis på föreningsmöten och ser det som en försäljningsaktivitet. Andra framträder gratis eftersom arrangören inte har råd att betala ersättning. Ibland förväntas en ställa upp utan arvode eller nöja sig med reseersättning. Andra erfarenheter är att författarförbundets rekommendation tolkas som en högsta nivå, som kan förhandlas ner. Någon tar inte betalt för läsningar och någon har frilansavtal. En som är ny i branschen tar ut en lägre ersättning, men tänker sig kunna ta ut mer som etablerad. Den här inställningen till arvodering kan bidra till en avprofessionalisering av yrket. Ett offentligt litterärt framträdande skulle kunna jämföras med ett offentligt uppfört musik- eller konstverk d.v.s. som en del av den litterära yrkesutövningen.

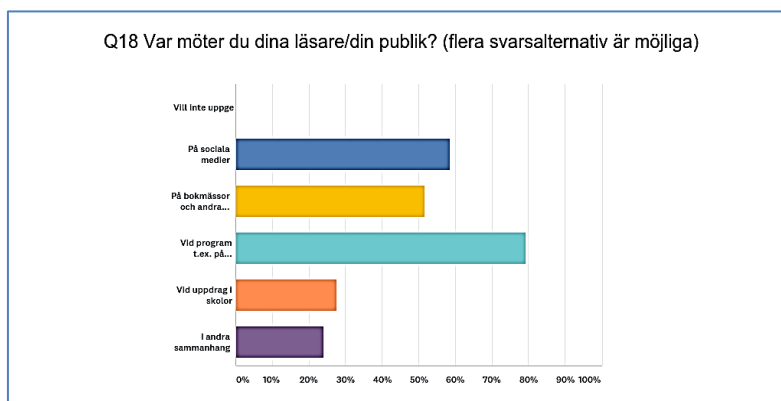
Stipendier kan vara ett kompletterande ekonomiskt stöd. 53 % (16 personer) har någon gång beviljats sådant stöd medan 10 % (3 personer) sökt men inte beviljats. 35 % (11 personer) har aldrig sökt stipendier. Frågan avsåg stipendier i allmänhet, inte specifikt de inom Region Gävleborg. En person undrar var en kan ansöka om stipendier. Två personer har avstått från att svara på frågan.

Marknadsföring och möta sin publik

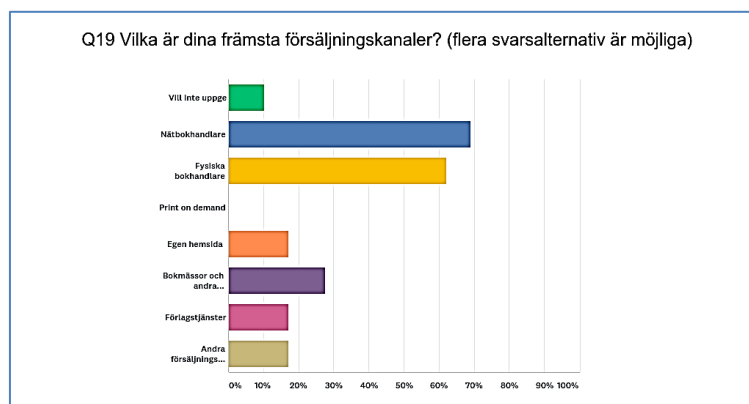
De litterärt verksamma använder olika kanaler för att marknadsföra sig och sin verksamhet. Det finns fler exempel, utöver de i nedanstående bild. Att ge bort böcker som priser i lotterier är ett exempel, att skapa intresse för sig och sin verksamhet hos lokala medier ett annat. Någon gör ett event av att lansera nya böcker, andra använder Pinterest, medverkar på kurser, startar blogg eller ingår i olika nätverk. Tre personer har avstått från att svara (se bild Q17).

De vanligaste forumen för att möta sin publik/sina läsare är program på bibliotek, i bokhandeln eller i andra offentliga miljöer. Sociala medier spelar en allt viktigare roll och anges som det näst vanligaste sammanhanget, följt av bokmässor och andra utställningar. Tre personer har avstått från att svara (se bild Q18).

De främsta försäljningskanalerna är bokhandlare på nätet och bokhandlare i den fysiska världen, följt av bokmässor och andra utställningar. Tre personer har avstått från att svara (se bild Q19).

Konstnärlig frihet

För att få en bild av den konstnärliga friheten ställdes frågan om personen någon gång utsatts för hot, våld eller trakasserier p.g.a. sitt skapande. Alla utom en svarade och två uppger att de utsatts för hot. Det är två för många.

Verksam i Gävleborg – lätt eller svårt?

Enkäten avslutades med frågan om det är lätt eller svårt att vara litterärt verksam i Gävleborg, utan vägledning inom vilka områden det skulle vara lätt eller svårt. Det som lyfts fram som lätt/positivt är det stora publika intresset för skrivandet, närheten till läsarna och den uppskattning många läsare visar författarna. Likaså att det finns stöd och intresse från bokhandlare, bibliotek och lokala medier. Att de litterärt verksamma är en mindre grupp framhålls som positivt, eftersom det gör var och mer synlig och de behöver inte konkurrera om uppmärksamheten. Att vara få gynnar även egna nätverk och möjligheten att samverka. Några framhåller att naturen och närmiljön påverkar arbetsklimatet positivt.

En svårighet är att det inte är i Gävleborg "det händer", att en behöver synas i sammanhang i större städer för att räknas. Det saknas offentliga arenor i regionen där litteraturen synliggörs, som litterära mässor och andra kollektiva sammanhang. Att bokhandlarna är få och att det saknas försäljningsställen för böcker upplevs som negativt. Vissa anser att kommunerna saknar intresse för litterär verksamhet och att responsen från bibliotek, föreningar och lokalmedia är liten när en inte är utgiven på ett stort förlag. Andra menar att författare och kulturjournalister kanske står varande för nära, vilket gör att journalisterna avstår från att skriva om personen eller verken. Att ha sin verksamhet på landsbygden upplevs också minska intresset från dagstidningar i regionala centra. Andra svårigheter är bristen på förlag, tidskrifter, kulturella institutioner, kulturpolitiskt intresse och professionella litterära nätverk. Ett par nämner den låga utbildningsnivån inom regionen, att den kan påverka synen på litteratur och läsning.

Förutsättningarna för att vara litterärt verksam inom Gävleborg upplevs inte ha förändrats över tid, bortsett från sociala mediers intåg, vilket tillfört en viktig digital arena och kommunikationskanal. Samtidigt har bibliotekens och studieförbundens ekonomi försämrats, vilket bidragit till färre fysiska litterära arenor.

4.1.2 Förlag

Enkäten skickades till sju förlag: Balders förlag, Björn Lundén Information, Bokförlaget K&R AB, Permalo Förlag, Bokförlaget Reptil, Meyers förlag och Valborg förlag. De förlag som besvarade enkäten var Balders förlag, Bokförlaget K&R AB, Bokförlaget Reptil och Valborg förlag (svarsfrekvens 57 %).

Valborg förlag publicerar enbart en författares verk och Förlaget Reptil två författares verk. De personer som driver dessa förlag är själva författare. Störst utgivning har Bokförlaget K&R AB med ca 45 författare och hittills totalt 70 titlar inom olika genrer t.ex. barnböcker, noveller, lyrik, romaner, fantasy och läromedel. Utgivningen omfattar titlar på svenska, engelska, arabiska, tigrinja, somaliska och persiska. Balders förlag ger ut en kulturtidskrift fyra gånger per år samt två titlar per år i serien Balder Essä. Utgivningen av essäer har hittills omfattat ca 25 författare. I tidskriften finns texter publicerade av ett par hundra författare. Balders förlag och Bokförlaget K&R AB har en uttalad ambition att ge ut verk av regionala författare och verk med regional anknytning. Alla som svarat på enkäten anser sig bidra till den regionala litteraturen som konstform. Vissa i egenskap av sitt författarskap, samtliga som representanter för kulturella och kreativa näringar som tillgängliggör litterära verk av regionala författare eller verk med regional anknytning. Två anser att förlagsverksamheten bidrar till ökad litteracitet, eftersom litteratur med lokal anknytning ökar invånarnas intresse för läsning.

4.1.3 Litterära sällskap

Enkäten skickades till Hans Lindman Sällskapet, Alberg Viksten Sällskapet, Stig Sjödingsällskapet och Stig Dagermansällskapet. Alla utom Stig Sjödingsällskapet har svarat (svarsfrekvens 75 %). Stig Dagermansällskapet bjöds in då sällskapets säte, Skutskär, angränsar mot Gästrikland.

Sällskapen bildades under 1980-talet. Flest medlemmar har Stig Dagermansällskapet med 200-250 medlemmar, följt av Hans Lidman Sällskapet, 180 medlemmar, och Albert Viksten Sällskapet, 105 medlemmar. Antalet medlemmar minskar i de två sistnämnda sällskapen, även om Albert Viksten Sällskapet märkt av ett ökat intresse från yngre personer de senaste åren. Sällskapen syftar till att tillgängliggöra och vidga intresset för den aktuella författaren, författarskapet och personens gärning. Alla sällskap har hemsidor, någon marknadsför sig även via facebook, någon via annonser och broschyrer. Stig Dagermansällskapet uttrycker minst behov av marknadsföring, kanske för att Stig Dagerman är relativt känd för relativt många, kanske för att sällskapet samverkar med många olika aktörer.

Stig Dagermansällskapet samarbetar med Älvkarleby kommun, Högskolan i Gävle, Arbetarbladet och Gefle Dagblad, Vattenfall och Norstedts. Albert Viksten Sällskapet samarbetar med Ljusdals kommun, Ljusdalsbygdens museum, Svenska turistföreningen och olika studieförbund. Hans Lidman Sällskapet har inte samma bredd i sina samarbeten, utan vänder sig främst till sportfiskekretsar.

I medlemskapen ingår ett par medlemsutskick per år, årsböcker eller årsskrifter samt medlemsträffar. Albert Viksten Sällskapet har ett återkommande arrangemang i juli, En Stund i Paradiset, med underhållning vid författarerens torp

på Ängratörn. Under juli erbjuds allmänheten visningar av torpet, som då är öppet dagligen med en guide tillgänglig. Hans Lidmans Sällskapet delar ut ett stipendium till någon som stimulerar natur- och folklivsskildring i Norden i ord eller i ord och bild. Stig Dagermansällskapet delar ut Stig Dagermanpriset och arrangerar bl.a. föreläsningar och musikframträdanden.

Sällskapens roll för litteraturen som konstform är framför allt att informera om respektive författare och författarskap. Albert Viksten Sällskapet framhåller även vikten av att påminna om arbetarlitteraturen.

4.1.4 Folkhögskolor

Fem folkhögskolor har fått enkäten: Bollnäs folkhögskola, Forsa folkhögskola, Färnebo folkhögskola (enhet Gävle), PRO:s folkhögskola (enhet Gysinge) och Västerbergs folkhögskola. Forsa och PRO:s folkhögskolor besvarade enkäten (svarsfrekvens 40 %), men endast PRO erbjuder utbildningar och aktiviteter inom litteraturområdet.

PRO:s folkhögskola erbjuder veckokurser, distanskurser och sommarkurser i skrivande t.ex. Skriv din livsberättelse, Väck din skrivarglöd, Kreativt skrivande och Glädjen att skriva. Även de allmänna linjerna har inslag av litterärt skrivande. Innevarande läsår deltar 60 elever i någon av kurserna och intresset ökar. Det finns flera kopplingar till lokala och regionala författare och författarskap. Två av skivarlärarna är lokala författare och Stig Sjödens dikter återkommer som kurslitteratur samt i skolans kulturaktiviteter. Varje år erbjuds ca 50 kulturkvällar, några med litterär anknytning. Det finns även landskapskurser som inkluderar information om gästrikförfattare och bruksvandringar med litterära inslag, under ledning av lokala historiker. Att lyfta fram lokala författare i skolans kurser och aktiviteter ser folkhögskolan som sin viktigaste roll för att stärka litteraturen som konstform i regionen.

4.1.5 Offentligt finansierade bibliotek

Enkäten skickades till kommunernas folkbibliotek och till biblioteken på Västerbergs folkhögskola respektive Gävle högskola. Svar har inkommit från folkbiblioteken i Gävle, Hofors, Hudiksvall, Ljusdal, Nordanstig och Ockelbo (svarsfrekvens 50 %).

Tre av biblioteken har det litteraturfrämjande uppdraget inskrivet i sina lokala biblioteksplaner och alla utom ett samarbetar med lokala författare inom ramen för uppdraget. Främst handlar det om författarbesök. Ett par bibliotek samarbetar med lokala författare i skrivarkurser och skivarkurser, i bokcirkel och med boksläpp på biblioteket. Gävle bibliotek har öppnat en litterär scen för lokala författare som ännu inte är etablerade. Fyra bibliotek samarbetar med olika aktörer inom litteraturområdet, som lokala bokhandlare och förlag, studieförbund, litterära sällskap och Skrivare i Hälsingland, den egna kommunens kulturavdelning, ansvariga för finskt förvaltningsområde samt med organisationerna Hudiksvall hela livet och Håll Sverige Rent.

Alla bibliotek erbjuder litteraturfrämjande aktiviteter för barn, nästa alla gör det för vuxna och hälften gör det för ungdomar och unga vuxna. För barn erbjuds författarbesök, högläsning, utställningar och skrivarkurser. Utöver dessa aktiviteter erbjuder biblioteken olika läsfrämjande aktiviteter och biblioteksvisningar för barn. Ungdomar och unga vuxna erbjuds författarbesök, utställningar, skrivande bokcirkel och möjligheten att köpa in medier till biblioteket (ett bibliotek med medborgarstyrd budget). Vuxna erbjuds författarbesök, bokcirkel på olika språk, högläsning på enkel svenska, bokcirkelkassar, poesiträffar för pensionärer och litteraturtips från biblioteksmedarbetarna på bibliotekens webbplatser och i fysiska aktiviteter t.ex. "Lästips i lunchtid" och "Afternoon-tea". Gävle bibliotek erbjuder biblioterapi-cirkel och samarbetar med Gävle teater och Gävle Konstcentrum utifrån föreställningar och utställningar med litterära förlagor eller annan litterär anknytning.

Två bibliotek erbjuder aktiviteter på andra språk än svenska. Dels bokcirkel för vuxna på engelska och finska, dels sagostunder på finska och arabiska. Alla folkbibliotek erbjuder medier på olika språk, både skön- och facklitteratur.

Fem bibliotek arvoderar lokala författare enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer eller enligt annan överenskommelse med författaren. Ett bibliotek arvoderar inte lokala författare vid programverksamhet p.g.a. begränsad budget. Samtliga bibliotek arvoderar nationellt kända författare enligt Sveriges författarförbunds rekommendationer eller enligt annan överenskommelse med författaren.

Samtliga anser att samarbetet med lokala författare behöver utvecklas, främst genom mer av samma d.v.s. fler författarbesök på fler bibliotek, fler boksläpp, fler bokcirkel, fler skrivarkurser och workshops. Ett viktigt syfte är att sprida kunskap om vilka författare som är verksamma lokalt och regionalt samt att stärka relationen mellan författarna och läsarna.

Folkbiblioteken vill samarbeta med nya aktörer för att nå fler ungdomar och för att stärka mångfalden i det litterära arbetet. Det finns behov av fler insatser som inkluderar litteratur på andra språk än svenska, inte minst de nationella

minoritetsspråkens litteratur. Det största hindret för samverkan är bristen på personalresurser, vilket gör det svårt att avsätta tid för fler och nya samarbeten. Biblioteken efterfrågar även en årlig litteraturfestival för hela Gävleborg och insatser som syftar till att utforska det utvidgade textbegreppet.

Folkbibliotek har starkt fokus på läsfrämjande arbete, främst för barn och ofta i samarbete med skolor och förskolor. En förklaring kan vara att det litteraturfrämjande uppdraget inte framhålls i de lokala biblioteksplanerna. Samtidigt uttrycker biblioteken en önskan om att arbeta mer med den lokala litteraturen. Rollen som tillgängliggörare av litteratur, allt ifrån klassiker till experimentell och nyskapande litteratur av lokala författare och andra, framhålls som en viktig uppgift för folkbiblioteken, men det behöver inte vara den enda uppgiften inom litteraturområdet.

4.2 Samtal

Utredningen har bjudit in till samtal om litteraturen som konstform. De verksamheter som bjudits in är:

ABF Gästrikebygden	Studieförbundet Vuxenskolan
Bollnäs folkhögskola	Gävles Unga
Stig Sjödin-sällskapet	Skrivare i Hälsingland
Folkbiblioteken i Gävle, Sandviken, Söderhamn, Ljusdal och Bollnäs	Helins bokhandel
Ericssons bokhandel	Balders förlag
Bokförlaget K&R AB	Arbetarbladet
Gefle Dagblad	Helahalsingland.se
Sveriges författarförbund	Författarcentrum

Vid samtalstillfället i Gävle den 20 november medverkade representanter för Stig Sjödingsällskapet och för folkbiblioteken i Gävle och Sandviken. I samtalet i Bollnäs den 21 november deltog föreningen Skrivare i Hälsingland, Studieförbundet Vuxenskolan, Bokförlaget K&R och Bollnäs folkhögskola. Utredningen har även samtalet med representanter för fristadsverksamheterna i Gävle kommun och Sandvikens kommun.

Deltagarna har tillsammans reflekterat över litteraturbegreppet och vad som kännetecknar litteraturen i Gävleborg och dess aktörer. De har även beskrivit hur deras respektive verksamheter bidrar till det litterära Gävleborg och vilka insatser de anser saknas.

4.2.1 Litteraturbegreppet

Litteratur uppfattas som ett eget ämne, en egen disciplin, där både skön- som facklitteratur ingår. Att det ska finnas en konstnärlig kvalitet är viktigt, men vad kvalitet är utgår ifrån den som tolkar det litterära verket. Det är i den egna upplevelsen kvalitén finns. Är allt som skrivs litteratur? Ja, menar de medverkande. Det finns många varianter t.ex. populär-, barn- och vuxenlitteratur, grafiska romaner, Harlequin-böcker. Ett utvidgat textbegrepp kan omfatta bilder, som Silent books, bilderböcker utan text, där berättelserna skapas enbart av bilder. Samtidigt är det viktigt att stimulera till djuplodad läsning, eftersom det ger en ökad ordförståelse. Det är en demokratifråga, för ord är makt.

Litteratur- och kulturbegreppet uppfattas som abstrakta och det kan vara ett problem i arbetet att nå unga. Begrepp laddas med det du känner till och om du saknar egna preferenser kan det t.o.m. öka avståndet till litteraturen och kulturen.

4.2.2 Det litterära Gävleborg och dess aktörer

Generellt uppfattas Gävleborgsförfattarnas status ha ökat, men många behöver stöd från olika håll för att nå ut till fler. Arbetarlitteraturen, berättelser från brukssamhällena, anses som typisk för Gävleborg. Stig Sjödingsällskapet söker doktorander inom området, i samarbete med Malmö högskola. Studieförbunden arrangerar skrivarkurser för personer som vill skriva om sin hembygd.

Mindre positiva kännetecken för det litterära Gävleborg är att insatser och infrastrukturer nedmonteras. Tidigare fanns en serietecknarskola, som en del av Gävle högskola. Även allmänna litteraturkurser har tagits bort från högskolans utbud. En fråga är vilken profil litteraturvetenskapliga kurser i Gävle kan ha, en annan att det saknas studietraditioner i regionen, vilket påverkar invånarnas inställning till litteratur och läsning. En konkret faktor som påverkar den litterära infrastrukturen negativt är länstrafiken. Tidtabellerna är inte anpassade för kvällsaktiviteter och det gör det svårt att ta sig till tätorterna, där de flesta aktiviteterna äger rum.

Samtalsdeltagarna ser många olika aktörer som viktiga för att stärka litteraturen som konstform. Politikerna har en viktig roll, men uppfattas inte se litteratur som en konststart, utan enbart som ett verktyg för att lära sig läsa. Förskolan och grundskolan är viktiga, eftersom nästan alla barn och unga kommer i kontakt med verksamheterna. Samtidigt verkar skolan ha svårt att avsätta tid för litteratur och många ansöker inte om det statliga stödet till Skapande skola.

Och hinner skolan ge eleverna stöd att både utveckla tekniska läsfärdigheter och fördjupad läsförståelse? Nedmonteringen av skolbiblioteken påverkar skolans möjligheter att stärka litteraturen.

Folkhögskolorna framhålls som viktiga för att nå vuxna och särskilt personer i icke-inkluderade grupper t.ex. personer med neuropsykiatriska diagnoser och andra utvecklingsrelaterade funktionsvariationer. Just nu erbjuder endast en av Region Gävleborgs egna folkhögskolor, Bollnäs folkhögskola, litteraturkurser.

De lokala författarna är självklara aktörer. De ger sig själva i uppdrag att skapa litteratur och föra den vidare till läsarna. Förlagen har en viktig uppgift att ge ut litteratur av lokala författare. Det ökar intresset för läsning, eftersom många vill läsa författare de känner till eller litteratur som utspelar sig i ens hembygd. Lokala bokhandlare får ofta höra att de är viktiga, men samtidigt köper de flesta sina böcker av nätbokhandlare. För att skapa intresse arrangeras litteraturprogram i bokhandeln, vilket ger litteraturen en lokal arena. Bokmässan i Bollnäs är ett annat uppskattat initiativ. Studieförbunden ger litteraturen ett sammanhang i aktiviteter i egen regi och i samarbete med biblioteken.

Folkbiblioteken uppfattas som så självklara att de inte nämns spontant, utan först när frågan om deras roll ställs. Biblioteken är en stor del av den infrastruktur som tillgängliggör litteratur, men även en arena för att sprida litteratur och inspirera invånare i olika åldrar till läsning och litterära upplevelser. Sätra Litteraturfestival (2014-2106) lyfts fram som ett viktigt initiativ, så även bokcirkeln En svensk läsklassiker på Sandvikens bibliotek samt Gävle biblioteks litterära scen för lokala författare. Litteraturhuset Trampolin i Sandviken nämns som ytterligare en viktig aktör.

Kulturjournalistiken är nödvändig för det offentliga samtalet om litteratur och för att rapportera från arrangemang med kända och mindre kända författare. Deltagarna uppfattar dock att lokaltidningarna inte ägnar sig åt sådan bevakning i samma utsträckning som tidigare och att det krävs ihärdigt arbete för att lokalmedier ska närvara vid arrangemang. Deltagarna uppskattar när lokala författare medverkar i lokalpressen t.ex. i sommarföljetonger eller som skribenter av andra texter.

Privata initiativ till litteraturarrangemang framhålls som viktiga. Här nämns bl.a. en förening med kvinnor anställda på Sandvik, som arbetar aktivt för att sprida litteratur. Ett annat exempel är Berglunds Bageri i Kungsgården i Sandviken. Även verksamheter inom andra konstnärliga områden kan öppna upp vägar för litteraturen, t.ex. Folkteatern och Konstcentrum i Gävle.

4.2.3 Möjligheter och förväntningar

De som medverkade i samtalen företräder verksamheter som på olika sätt stärker litteraturen som konstform i Gävleborg. Stig Sjödingsällskapet arbetar systematiskt för att locka unga till sin förening. När sällskapets litterära pris delas ut, försöker de ge det till personer som kan attrahera unga invånare. De försöker uppmuntra unga till att skriva själva bl.a. genom att publicera deras texter och sällskapet samarbetar med skolor för att nå unga skribenter.

Skrivare i Hälsingland riktar sig till allmänheten med Öppen scen, en aktivitet som turnerar i hela Hälsingland där den som vill får använda scenen. Ibland kombineras den litterära scenen med en musiker eller förläggs i anslutning till en konstutställning. Verksamheten pågår mellan april-oktober, med paus mitt i sommaren. Föreningen uppmuntrar invånarna att skriva om bygdens berättelser. I ett försök att säkra föreningens återväxt har unga bjudits in att medverka i en poesibok, skriven av unga. Men föreningen har haft svårt att hitta en ingång till yngre invånare. Skrivare i Hälsingland arrangerar även berättarkvällar i bl.a. Söderhamn, Hudiksvall, Edsbyn och Hassela och ger ut litteraturtidningen Lokatten.

En gång om året arrangerar Bollnäs folkhögskola en litterär soaré. Ibland blir skolan kontaktad av kommunernas grundskolor som vill att skrivareleverna ska leda skrivarkurser med grundskoleelever. Folkhögskolan medverkar gärna i utåtriktade aktiviteter, men det är inte självklart att engagera de egna skrivareleverna eftersom de främst skriver för sin egen skull, inte för att inspirera andra.

På folkbiblioteken pågår fysiska litteratursamtal och samtal på webbplatser, bloggar och i poddarna Podysseen i Sandviken och Kulturens hjältar i Hudiksvall. Flertalet bibliotek erbjuder bokcirkel för olika åldrar, där samtal om litteraturen tar plats. Bokcirkeln En svensk läsklassiker diskuterar vad som är svenska litteraturklassiker. I Sandviken erbjuds en ny bibliotekstjänst, att boka en bibliotekarie till sin privata bokcirkel. Här finns också Litteraturhuset Trampolins blogg.

Deltagarna ser behov av olika insatser för att stärka litteraturen som konstform i Gävleborg:

- En högskoleutbildning inom litteraturområdet.
- Fokus på unga människors möjligheter att närma sig litteratur utifrån sina egna preferenser.
- Tryckbidrag d.v.s. ekonomiskt stöd för utgivning av litteratur i regionen.

- Ekonomiskt stöd till bokhandlare som fungerar som lokala arenor för litteratur.
- Ekonomiskt stöd för litterära event.
- Återkommande regionala litteraturmässor med plats för lokala författare och andra litterärt verksamma personer och organisationer.
- Utvidgat bevarande av Världsarvet Helsingegårdarna som kan omfatta mer än de "stora kalasen i festsalarna".
- En regional litterär kanon, en regional litterär identitet, en möjlighet att hitta ortens rötter och sina egna.
- Fasta eller ambulerande scener för oetablerade författare, liknande den som finns på Gävle bibliotek.
- Regionalt finansierade författarturnéer med nationellt etablerade författare.
- Långsiktighet i projekt och andra processer som kan främja det litterära Gävleborg.

5. Litteraturen som konstform – en nationell exposé

Hittills har 13 regioner genomfört utredningar av sina litterära landskap och utövare. Först ut var Norrbotten och Västra Götaland år 2012. Gävleborg tillhör de regioner som är sist ut, tillsammans med Gotland och Kalmar.

Varje regional utredning är unik, men många av slutsatserna visar sig vara gemensamma:

- Det saknas regionala institutioner för litteratur, vilket betyder att det saknas en given regional arena för konstområdet. Många andra konstområden har tillgång till "ett eget rum" inklusive ekonomiskt stöd till lokalkostnader.
- Det finns en föreställning om litterär verksamhet som något icke-publikt, något den enskilde ägnar sig åt för sin egen skull. Det gäller även synen på mottagaren av det litterära verket, läsaren.
- Det har under lång tid saknats universitetsutbildning i litterär gestaltning, även om flera universitet nu erbjuder både kandidat- och masterutbildningar inom området. Istället har folkhögskolorna tagit ett stort ansvar för utbildning inom det litterära området.
- Folkbiblioteken är en av de viktigaste litterära scenerna lokalt.
- Litteratur är ett konstområde med många små aktörer och med svag infrastruktur.
- Många författare efterfrågar mötesplatser och möjligheten att verka i ett tydligare sammanhang. Som ny författare, eller som författare på andra språk än svenska, kan det dessutom vara svårt att ta plats i forum för etablerade författare.

Folkbiblioteken framhålls som en viktig lokal litterär scen och de kan göra stor skillnad för enskilda författare. Samtidigt visar olika kartläggningar, bl.a. denna för Gävleborg, att folkbibliotek inte självklart ersätter lokala författare ekonomiskt. En annan reflektion rör folkbibliotekens lokalsamlingar, som främst innehåller titlar om kommunens eller regionens historiska och kulturhistoriska arv, medan skönlitteratur med lokal anknytning inte marknadsförs på samma sätt.

Det här var generella erfarenheter från regionala litteraturutredningar runt om i landet. Frågan är hur regionerna går vidare utifrån sina analyser?

5.1 Regionalt litteraturfrämjande arbete i praktiken

I det här avsnittet redovisas ett par konkreta exempel på regionala insatser för att stärka litteraturen. Exempelen är hämtade från Halland, Uppsala, Västerbotten, Norrbotten, Jämtland Härjedalen, Västernorrland och Skåne.

5.1.1 Region Halland

Kultur i Halland har utarbetat en Läsplan Halland, formad i dialog med författare, bibliotek, förlag och andra aktörer inom litteraturområdet. Det som var mest efterfrågat var ett ekonomiskt litteraturstöd för regionalt producerad litteratur, vilket nu inrättats. Det är ett efterhandsstöd där boken får vara högst ett år gammal. Stödet avser förstaupplagor och det ska vara utgivande förlag som ansöker. Titeln ska inte ha fått statligt litteraturstöd. Högsta belopp som kan beviljas är 50 tkr.

Kriteriet för stödet är att det ska vara kvalitetslitteratur av författare som bor och lever i Halland. Kvalitetskravet bedöms bl.a. utifrån det tekniskt redaktionella arbetet. Syftet är att främja en diskussion om kvalitetslitteratur. Bedömningarna utförs av en referensgrupp bestående av en kritiker, en bibliotekarie och en av de regionala utvecklarna. År 1 inkom sex titlar, varav en beviljades stöd, år 2 inkom fyra titlar, men ingen beviljades stöd och år 3 (2017) hade tre ansökningar lämnats in i oktober. En erfarenhet är att ansökningar är få och brister i kvalitet. Därför undersöks möjligheten att närma sig principerna för det regionala filmstödet, där en kan få stöd för delmoment i filmprocessen. Inom litteraturområdet skulle det t.ex. kunna vara ett redaktionellt stöd.

Region Halland har även genomfört Plats.Poesi.Periferi, ett lyrikresidens i samarbete med regionens kommuner. Residenset finns i Femsjö, i Hylte kommun. Våren 2017 deltog sex poeter under fyra veckor tillsammans med en handledare. Utöver möjligheten till eget skapande medverkade poeterna i fyra publika framträdanden, publicerade texter i en tidskrift, deltog i en poesifilm och i ett seminarium om poesi. Deltagarna och handledaren arvoderades enligt KRO:s rekommendationer för bildkonstnärer². Detta eftersom Sveriges författarförbunds rekommendationer inte uppfattades som tillämpbara. Utöver arvodet ingick kostnader för resor, boende och arbetslokaler. Region Hallands kostnader uppgick till ca 500 tkr och kommunernas till 125 tkr.

Ytterligare ett exempel på praktiskt litteraturarbete är Halländsk bokmessa som genomförs i samarbete med Hallands författarsällskap. Det är en traditionell bokmessa för regionens författare. Ett medvetet val och önskemål från de regionala författarna, är att inte bjuda in nationellt välkända författare, eftersom de tar uppmärksamhet från den regionala litteraturen och författarna.

5.1.2 Region Uppsala

Under 2014 inledde Länsbibliotek Uppsala arbetet med att utveckla strukturer för litteraturen som konstform. Arbetet bottnar i ett synsätt om relationell bildning, bildning som ett lärande tillsammans med någon annan. En målsättning har varit att öppna upp de slutna systemen mellan förlag, bibliotek och författare. Medlet har varit att involvera många olika aktörer arbetet.

Uppsalas regionala satsning på litteraturen som konstform omfattar:

- Biblioteken och deras medarbetare
- Bokbranschen i vid mening d.v.s. antikvariat, författare, kulturjournalister, förlag, bibliotek m.fl.
- Författarna, både de professionella och de ännu ej etablerade.
- Civilsamhället och folkbildningen.

En enkätundersökning riktades till 180 litterärt verksamma i regionen, främst då medlemmar i Sveriges Författarförbund och i ett lokalt författarsällskap, Litteraturcentrum, som drivs av Studieförbundet. Ca hälften svarade på enkäten. Det stöd som främst efterfrågades var till marknadsföring och litterära scener samt stöd i form av litterära agenter/rådgivare i kontraktsfrågor och vid översättningar.

Arbetet i Uppsala är intressant eftersom länsbiblioteket valde att engagera en följeforskare för löpande dialog, dokumentation och reflektion av insatserna. En upptäckt var att bokbranschen inte uppfattade bibliotek som en självklar part för samtal i det som rör litteratur och litterär verksamhet. Med stöd av följeforskaren och perspektivet relationell bildning har det varit möjligt att förstå vad som påverkat tidigare samarbeten. En orsak visade sig vara folkbibliotekens långa planeringshorisont för program, vilket krockat med författarnas behov av spontana aktiviteter. Nu pågår ett perspektivskifte för biblioteken, från rollen som m arrangör till att vara en aktör som skapar aktiviteter tillsammans med andra.

De behov av stöd i skrivandeprocessen som framkom i enkäten resulterade i att Länsbibliotek Uppsala utlyste ett mentorsprogram år 2016, även här på temat relationell bildning. Inbjudan att bli mentor eller adept riktades till författare och till studenter på skivlarfolkshögskolor och resulterade i tio ansökningar. Olika frågor diskuteras, från det litterära språket och marknadsföring till hur en planerar och genomför författarbesök i skolor. För mentorerna har samtalen bidragit till reflektioner om det egna skapandet. Nu har Uppsala kommuns fristadsförfattare fått en mentor, vilket ger regionen en väg in till kommunens fristadsprogram.

Mentorerna arvoderas enligt Sveriges författarförbunds konsultarvode (minst 1 500 kr/timme). Programmet omfattar ca tre träffar á tre timmar samt tid för förberedelse. Adepten arvoderas inte. Nuvarande budget medger fyra par och länsbiblioteket ansvarar för matchningen av mentor och adept. En fråga är hur operativ länsbiblioteket ska vara i mentorsprogrammet. Än så länge är det nödvändigt, men länsbiblioteket ser gärna att andra aktörer används sig av samma modell t.ex. Studieförbundets Litteraturcentrum.

Det är också viktigt att underhålla och stimulera den litterära jordmånen, tillväxten av nya, unga författare. Sommartid arrangeras skivlarlägret Unga skrivare och fr.o.m. 2017 är det kostnadsfritt för deltagarna. Det finns önskemål från deltagarna om att skrivandet ska kunna pågå under resten av året. Precis som i Halland sneglar Uppsala på de olika stödformer som finns inom den regionala filmverksamheten t.ex. talangutveckling. Avsikten är att öppna upp för olika stöd i olika faser av det litterära skapandet.

²KRO:s minimiarvode vid uppdragsarbete uppgick 2017 till 750 kr per timme F-skatt och 570 kr per timme A-skatt. Vid längre uppdrag beräknas minimiarvodet utifrån en månadslön (A-skatt) som motsvarar 26.900 kr brutto eller F-skatt 40 804 kr inkl sociala avgifter, semesterersättning och avsättning för tjänstepension (4,5%) men exkl moms.

5.1.3 Region Västerbotten

Region Västerbotten har fokuserat på att digitalt synliggöra den regionala litteraturen och regionens författare i appen Härlitt. Syftet är att skapa ett mervärde för läsaren och samtidigt synliggöra och tillgängliggöra regionala författarskap och platser. Tidigare producerade Länsbibliotek Västerbotten fysiska kataloger över författarskap och platser och det är det materialet som nu tillgängliggörs digitalt.

Appen består av en karta i mobilen och konceptet kan liknas vid Pokémon Go, fast med litterära preferenser. Det finns två ikoner, en för platser (fiktiva eller verkliga) och en för litterära spår. De litterära spåren omfattar nyskrivet material som enbart kan läsas upp på platsen, så läsaren måste ta sig till ett visst ställe för att få tillgång till litteraturen. De litterära spåren ska godkännas av länsbiblioteket innan de läggs ut. Appen uppdateras löpande, för att hålla kvar användarnas intresse. Statistiken visar att den används ca 100 gånger per månad. Finansieringen av programvara och innehåll kom från Kulturbryggan och uppgick till 970 tkr. Att själv äga systemet har varit viktigt, för att hålla det så öppet som möjligt. Det finns ingen interaktivitet för användarna och det beror främst på upphovsrättsliga frågor, men en kan dela en litterär plats en varit på.

5.1.4 Region Norrbotten

Regionbibliotek Norrbotten var bland de första att genomföra en regional kartläggning av litteraturens villkor. Den resulterade i en helt ny verksamhet - Norrlands litteraturrekurscentrum. Verksamheten startade 2015 och finansieras av Norrbottens läns landsting och Kulturrådet. Resurscentrum ger råd och stöd till författare, skribenter, förlag, litterära översättare och andra aktörer inom litteraturområdet. Hit kan en vända sig för stöd i frågor som rör finansiering, marknadsföring, skrivande, samverkan, e-böcker och egenutgivning. Syftet är att lyfta litteraturen som konstform och underlätta författarskap, utgivning av litteratur och litteratursamverkan i Norrbotten. Den övergripande målsättningen är att Norrlands litteraturrekurscentrum ska vara ett nav i det litterära Norrbotten.

Litteraturrekurscentrum lyfter fram nyutgiven litteratur i regionen i Veckans norrbottensbok och särskilt norrbottenslitteratur utgiven på minoritets- och urfolksspråken. På litteraturcentrets hemsida finns information om och kontaktuppgifter till författare i Norrbotten.

5.1.5 Region Jämtland Härjedalen, Landstinget Västernorrland och Region Skåne

Region Jämtland Härjedalen erbjuder litterärt verksamma en möjlighet att ansöka om ekonomiskt stöd i form av ett startbidrag/projektbidrag á 25 tkr, för att kunna arbeta koncentrerat med sitt skrivande under en period.

Landstinget Västernorrland har etablerat en regional författarscen i Härnösand. Den ska ambuleras i länet, för att synliggöra samtida författare och författarskap i Västernorrland. Länsbiblioteket medverkar även på Littfest, Umeås internationella litteraturfestival, som funnits sedan 2007.

Region Skånes arbete med litteraturen som konstform är förankrat i det fria ordet och det demokratiska uppdraget. Idag saknas institutioner som kan ge litteraturen ett eget utrymme. Som ett alternativ bidrar Kultur Skåne med ekonomiskt stöd till Folkets hörna, en litterär scen i Malmö för texter under arbete. Här delar etablerade och mindre kända författare med sig av sina skönlitterära texter under skrivprocessen. Två lärare från författar- och skivutbildningar leder textsamtalen, men både medverkande författare och publik bidrar med feedback.

6. Sammanfattande reflektion

Det litterära Gävleborg består av ett brett spektra aktörer, framför allt enskilda utövare och kulturella och kreativa näringar som författare av skön- och facklitteratur, poeter, översättare, illustratörer, serieskapare, dramatiker, lektörer, estradpoeter, skribenter, förlag, bokhandlare, litterära sällskap, studieförbund och föreningar. Offentligt finansierade verksamheter i regionen med litteraturuppdrag är folkbiblioteken och Litteraturhuset Trampolin. Sociala medier ökar möjligheten till kontakt mellan litterärt verksamma och läsare, men de fysiska arenorna för möten är få. Konsten är dock stark och det finns stort engagemang hos invånarna för de lokala författarna och författarskapen. Arbetarlitteraturen framhålls som en viktig del av regionens litterära historia. Samtidigt har det i utredningens arbete återkommit något som kan liknas vid en kollektiv självbild av en region där invånarna har låg utbildningsnivå och litet intresse för litteratur och läsning.

Det saknas strategier och strukturer för insatser och samverkan mellan de olika aktörerna inom det litterära Gävleborg. Det som sker, sker ofta på initiativ av enskilda, privata, aktörer. Det finns få fysiska bokhandlare, få förlag och få med bred utgivning. Var finns medievakningen av den regionala litteraturen och var pågår det offentliga samtalet om litteraturen som konstform? Det saknas högskoleutbildning inom litteraturområdet och endast en av Region Gävleborgs folkhögskolor erbjuder skivutbildningar.

Litteratur betraktas generellt som en fråga för bibliotek, så även i Gävleborg. Bibliotek är en viktig infrastruktur för litteratur, men verksamheternas uppdrag är inte i första hand att stärka litteraturen som konstform. Dessutom behöver de litterära samtalen lyftas ut, utanför bokcirkel och biblioteksscener, dit de intresserade redan hittat. Den regionala biblioteksverksamheten i Gävleborg har bidragit till att tillgängliggöra litteratur och stimulera till läsning, framför allt för barn. Det är strategiskt viktigt. Nyfikna läsande barn kan utvecklas till nyfikna läsande unga och vuxna. Här behöver Region Gävleborg säkerställa ett fortsatt samarbete, men också tydligare framhålla litteraturen som konstform. Både folkbiblioteken och den regionala biblioteksverksamheten har svårt att nå unga invånare. Det pekar på behov av fler och andra aktörer för den uppgiften. Det finns även behov av att stärka litterär verksamhet på olika språk, för att motsvara och stärka invånarnas alla språkkompetenser.

Kulturrådet anger ramarna för kultursamverkansmodellens innehåll. Regionala kulturplaner beskriver hur stödet ska fördelas mellan teater, dans, musik, konst, hemslöjd, film, litteratur, arkiv och bibliotek. Det statliga stödet har inte justerats trots det utökade litteraturuppdraget. Staten skjuter dock till extra medel under perioden 2018-2020 för digital kunskapsutveckling och för generell biblioteksutveckling och Kulturrådet aviserar om en mer jämlik fördelning av utvecklingsbidrag mellan läs- och litteraturområdet.

Om inte staten utökar ramarna behöver Region Gävleborg se över den interna fördelningen av befintliga medel. Att omfördela det nuvarande stödet till varaktiga regionala uppdrag bedöms vara små, men fördelningen av personella resurser och projektstöd, bidrag och stipendier utanför kultursamverkansmodellen kan justeras. Idag är t.ex. få av de regionala bidragen öppna för litterärt verkamma.

Litteratur är ett nytt konstområde och ett nytt ansvar för Region Gävleborg, som behöver utveckla strategier och infrastrukturer för dialog och samverkan med kommuner, litterära aktörer inom civilsamhället och kulturella och kreativa näringar inom litteraturområdet. Kommunerna har det politiska ansvaret för huvuddelen av den offentligt finansierade kulturverksamheten. Det invånarna möter i sin vardag präglas av lokala preferenser och ambitioner. Det Region Gävleborg kan tillföra är ett regionalt helhetsperspektiv med möjlighet att initiera kompletterande insatser inom litteraturområdet.

7. Insatser för att stärka litteraturen som konstform i Gävleborg

Region Gävleborg ska stärka litteraturen som konstform utifrån det regionala uppdraget och de regionala resurserna. Insatserna behöver svara mot konstområdets innehåll och sätt att verka. Den regionala rollen bör vara att samordna, samverka, synliggöra och stödja aktörer, processer och infrastrukturer inom konstområdet litteratur.

7.1 Det regionala uppdraget och resurserna

I den regionala kulturplanen för perioden 2019-2021 föreslår Region Gävleborg två utvecklingsområden:

- Ett regionalt konst- och kulturliv med möjligheter till kreativitet, tillgänglighet och delaktighet.
- Ett regionalt konst- och kulturliv i samverkan, en drivande kraft för demokrati och hållbar samhällsutveckling.

Det är inom dessa områden litteraturen som konstform ska integreras. Initialt behöver Region Gävleborg inkludera litterära aktörer i dialogerna om den regionala kulturplanen. Detta för att skapa ett likvärdigt inflytande för verkamma inom samtliga de kultur- och konstområden det regionala uppdraget omfattar.

Arbetsformerna inom avdelningen Kulturutveckling behöver även framöver ta tillvara synergier mellan medarbetare, kompetenser och olika konst- och kulturområden. Idag finns regionala varaktiga stöd till institutioner inom musik, teater och konst samt till arkiv-, bibliotek- och museiverksamheter. De insatserna bör utvidgas med ett stöd till litteraturområdet, som kan motsvara tyngden av en regional kulturinstitution.

Utredningen föreslår Region Gävleborg att:

- Inrätta åtminstone en konsulenttjänst med ett övergripande ansvar för litteraturen som konstform och för de regionala insatserna inom området. Tjänsten fokuserar på insatser riktade mot unga vuxna och vuxna.
- Tilldela Litteraturhuset Trampolin ett varaktigt regionalt uppdrag för litteraturen som konstform med fokus på barn och ungdomar. Uppdraget kan vara inspirerat av de regionala kulturinstitutionernas uppdrag, särskilt rollen som mötesplats för konstområdet samt att stimulera till kompetenshöjande insatser och mentorskap.

- Utforma koncept för regionala litterära arenor (mobila och/eller fasta). Syftet är att skapa möten mellan invånarna och de litterärt verksamma. Olika faser i det litterära skapandet kan synliggöras i olika sammanhang. Utgivna verk kan ta plats i en regional litteraturmessa, verk i varande kan utforskas i "litteraturlabb" med stöd av professionella handledare.
- Inkludera litteraturen som konstform i den pågående översynen av bidrag och verksamhetsstöd. Stödet till litterärt verksamma bör möjliggöra insatser under olika delar av skapandeprocessen, på liknande sätt som inom filmområdet.
- Synliggöra samtida litterärt verksamma och andra kulturutövare i en digital kulturskapsportal, i samverkan med övriga konst- och kulturområden inom avdelningen.
- Undersöka möjligheterna för litterär residensverksamhet i regionen samt innehåll för denna. Det kan vara ett tillfälle att lyfta arbetarlitteraturen, en genre som utgör en viktig del av regionens litterära arv.

7.2 Den regionala inriktningen

Utredningen föreslår att Region Gävleborg *inte*, åtminstone inte initialt, formulerar en regional litteraturplan. Istället bör regionen inta en pragmatisk hållning till uppdraget, där insatser prövas och omprövas allteftersom. Det möjliggör en processorienterad syn där tanke och handling följs åt. En följeforskare kan tillföra reflekterande perspektiv utifrån samtliga aktörer som är involverade i processen. Det kan ge stöd i det interna lärandet att integrera litteraturområdet i den regionala organisationen och arbetet att utforma kreativa och kommunikativa processer med externa, litterärt verksamma aktörer.

Utredningen har ett par förslag till övergripande inriktning för de regionala insatserna inom litteraturområdet och föreslår Region Gävleborg att:

- Inkludera de nationella minoritetsspråkens litteratur samt litteratur på invånarnas olika språk i de regionala uppdragen inom litteraturområdet samt i avdelningens övriga stöd och insatser inom konstområdet.
- Utforska nya kontaktytor mellan unga invånare och litteraturområdet i samverkan med föreningar, organisationer, kommunala verksamheter och andra aktörer. Konstöverskridande insatser som att skriva manus, låttexter samt att utse regionens bästa poet, manusförfattare, låtskrivare m.m. kan vara en väg.
- Utveckla mentorsstöd för unga skrivare i samarbete med etablerade författare.
- Återuppta nätverket Mimers träd, för att stimulera litteraturen som konstform på folkbiblioteken. Det kan vara intressant att utvidga nätverket till att omfatta både invånare och litterärt verksamma personer.
- Undersöka hur ett utvidgat textbegrepp kan förhållas till litteraturen som konstform, som muntligt berättande och andra uttrycksätt som en del av litteraturen som konstform.
- Undersöka hur Region Gävleborg kan bidra till att fler utbildningar i litterär gestaltning erbjuds i regionen.

8. Referenser

Tryckta källor

Bibliotekslag (SFS 2013:801)

Läsandets kultur (SOU 2012:65)

Regeringens proposition 2017/18:1. Budgetpropositionen för 2018. Förslag till statens budget för 2018, finansplan och skattefrågor

Ett kulturliv som ger livskraft och skapar sammanhang. Kulturplan för Gävleborg 2016 – 2018.

Biblioteksplan för Region Gävleborg 2016-07-01 till 2019-12-31

Agdler, Theres K: Litteraturens och författarnas villkor i Jämtland Härjedalen. En kartläggning. Region Jämtland Härjedalen (2015).

Almerud, Peter: Att stärka litteraturens ställning. En analys av litteraturområdet i Örebro län. Region Örebro län (2017).

Carnmo, Camilla: Litteratur och litteraturskapande i Blekinge och Kronoberg. Kartläggning av nuläget Förslag på hur regionen kan stötta litteraturen som konstform (2016)

Ekström Stockman, Annika: Litteraturens villkor i Östergötland. Ett kunskapsunderlag (2015).

Schultz Nybacka, Pamela: Samhälle och litteratur på regional nivå. Om den utökade satsningen på litteratur i Uppsala län (2017).

Sellin Isaksson, Ylva: Litteraturen som konstform. En kartläggning av nuläget. Landstinget Dalarna, Kultur och Bildning (2017)

Otryckta källor

Enkätutskick till litterära aktörer inom Gävleborg.

Konferensen "Att arbeta med litteraturområdet i samverkansmodellen", Malmö, 4-5 oktober, 2017.

Samtal med representanter för fristadsverksamheterna i Gävle och Sandviken, den 19 oktober, 2017.

Samtal om litteraturen som konstform i Gävle, den 20 november, 2017.

Samtal om litteraturen som konstform i Bollnäs, den 21 november, 2017.

Webbplatser

www.forfattarcentrum.se

www.forfattarforbundet.se

<http://nationellbiblioteksstrategi.blogg.kb.se/>

www.regiongavleborg.se

www.kro.se

www.kur.se

www.regeringen.se